

**ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ
У ВЗАЄМОДІЇ З КОЛЕДЖЕМ МИСТЕЦТВ У КОНТЕКСТІ
ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 8-9 КЛАСІВ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЙ
ТИПУ «ЛЮДИНА – ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ»**

УДК 373:37.018.54:75

Юрій ІВАНЬО,
*кандидат педагогічних наук, викладач ЗХІ,
м. Ужгород, Україна*

***Анотація.** У статті робиться спроба проаналізувати проблеми практичної діяльності загальноосвітньої школи у взаємодії з коледжем мистецтв у контексті підготовки учнів 8-9 класів до вибору професій за типом «людина – художній образ».*

***Ключові слова:** вибір, професія, загальноосвітня школа, коледж, художній образ, людина.*

Особливості процесу вибору майбутньої професії учнями 8-9 класів обумовлюються об'єктивними закономірностями їхнього вікового розвитку, серед яких найбільш значущим для даного процесу є перехід від старшого підліткового до молодшого юнацького віку. Вивчаючи особливості формування особистості на даному етапі онтогенезу, В. Алексєєв, Л. Божович, М. Гінзбург, І. Дубровіна, І. Кон, Г. Костюк, С. Рубінштейн та інші дослідники пов'язували перехід від підліткового до юнацького віку з різкою зміною внутрішньої позиції особистості, яка полягає в тому, що спрямованість на майбутнє стає основною спрямованістю особистості і, як наслідок, проблема вибору подальшого життєвого шляху, в тому числі вибору майбутньої професії, займає одне з чільних місць серед інтересів та планів випускників основної школи. Особливої актуальності ця проблема набуває для учнів 9-х класів, перед якими постає дилема – продовжити навчання у школі, чи набувати професію іншими шляхами (навчання у професійно-технічних навчальних закладах або інших навчальних закладах, що надають професійну освіту, поєднувати роботу та навчання і т. ін.). З впровадженням профільного навчання зазначена проблема набула ще одного ступеня невизначеності – випускнику 9-го класу, як-

що він вирішив продовжити навчання у школі, потрібно додатково визначити профіль навчальної спеціалізації у старшій школі.

Профільне навчання являє собою вид диференційованого навчання, що передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення. Аналізуючи завдання профільного навчання у контексті проблеми професійного самовизначення, можна зазначити, що для учнів повинні бути створені умови «для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів... забезпечення... їхнього життєвого і професійного самовизначення».

Профільне навчання реалізуватиметься у два етапи. На першому етапі (8-9 класи) з метою професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напряму профільного навчання у старшій школі, здійснюється їх допрофільна підготовка, яка має за мету «...спрямування підлітків щодо майбутньої професійної діяльності». Основні форми реалізації першого етапу профільного навчання – введення курсів за вибором, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі тощо.

Навчання у 10-11-х класах передбачає опанування учнями змісту предметів на рівні стандарту (обов'язковий мінімум оволодіння змістом навчальних предметів, який не передбачає подальшого їх вивчення), на академічному рівні (обсяг оволодіння змістом предметів є достатнім для їх подальшого вивчення у вищих навчальних закладах – визначається для навчальних предметів, які є не профільними) та на рівні профільної підготовки (зміст навчальних предметів є поглибленим та професійно орієнтованим). Профільне навчання у старшій школі здійснюється за суспільно-гуманітарним, природничо-математичним, технологічним, філологічним, художньо-естетичним та спортивним напрямами. В свою чергу природничо-математичний, суспільно-гуманітарний, філологічний та технологічний напрями диференціюються за декількома профілями. Диференціація за профілями художньо-естетичного та спортивного напрямів діючими Типовими навчальними планами ЗОШ не передбачена. Одним із засобів підготовки учнів загальноосвітньої школи до вибору майбутньої є професійна орієнтація. Характерною рисою допрофільного та профільного навчання є їх профорієнтаційна спрямованість.

У пострадянській педагогіці сутність професійної орієнтації визначається з урахуванням особистісно орієнтованого підходу та гуманістичної парадигми освіти. З їх урахуванням сутність професійної орієнтації було уточнено в роботах Є. Климова, М. Пряжнікова, Б. Федоришина та інших дослідників. В умовах гуманістичної, особистісно орієнтованої парадигми освіти, яка є підґрунтям для побудови сучасної шкільної освіти, найбільше прийнятним може бути визначення, запропоноване Б. Федоришиним. За такого підходу під професійною орієнтацією розуміється науково-практична система підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення. Цим визначенням особистість вводиться в центр процесу професійної орієнтації, стає суб'єктом профорієнтаційної діяльності – використовує засоби професійної орієнтації для підготовки до свого власного й самостійною професійного самовизначення. Займаючи позицію суб'єкта професійного самовизначення, особистість відходить від позиції об'єкта впливу з боку суспільства, державних і громадських організацій щодо вирішення своєї професійної долі, перестає служити об'єктом програмування ззовні. Суспільство в даному разі має сприяти пошуковій діяльності особистості, а не обмежувати цю діяльність вирішенням замовного завдання.

Не існує однозначних підходів і до визначення складових профорієнтаційної роботи з школярами. Так наприклад, Б. Федоришин вважав, що її компонентами є професійна інформація, професійна консультація та початковий професійний відбір. Такі компоненти профорієнтації як професійна інформація, аналіз психофізіологічних якостей учнів, професійне спрямування виділив А. Киверялг. Такі головні підсистеми в профорієнтації як професіографія, професійна освіта та пропаганда, професійна консультація та професійна адаптація виокремив К. Платонов. Відповідно до основних складових процесу професійного самовизначення школярів, результатами якого є формування готовності до вибору професії та власне вибір майбутньої професії, ми вважаємо, що для учнів середніх загальноосвітніх шкіл можна виділити три основних складових профорієнтаційної роботи, а саме: професійну інформацію, професійну консультацію та початковий профвідбір.

Профорієнтаційна робота в середніх загальноосвітніх школах України здійснюється згідно з затвердженим ще у 1995 році По-

ложенням про професійну орієнтацію молоді, яка навчається. В ньому зазначається, що професійна орієнтація здійснюється всіма закладами освіти на всіх ступенях навчання. Згідно з зазначеним Положенням у середній загальноосвітній школі професійну орієнтацію повинні здійснювати практичні психологи, вчителі-предметники, класні керівники, викладачі, майстри виробничого навчання, вихователі, керівники гуртків, бібліотекарі, методисти, медичні працівники тощо. Крім того, передбачені окремі посади психологів-профконсультантів (для загальноосвітніх шкіл) та методистів з профорієнтації (для міжшкільних навчально-виробничих комбінатів).

На процес професійного самовизначення молоді, зокрема вибір майбутньої професії, впливають соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні в зв'язку з розвитком ринкових відносин. Впродовж останніх років кардинально змінилася вся ситуація, пов'язана з працею людини, зокрема залучення до світу праці. Тому насамперед нас цікавило, чи турбує учнів 8-9 класів проблема вибору майбутньої професії та перспективи працевлаштування після набуття необхідної професійної підготовки. Результати анкетування свідчать про те, що для переважної більшості респондентів (для 65% учнів 8-х і 78% учнів 9-х класів) проблема вибору майбутньої професії є актуальною і вона була предметом як власних міркувань, так і обговорень з батьками, друзями, однокласниками тощо. Крім того, значна частка опитаних замислювалася і щодо перспектив працевлаштування в майбутньому.

Вибір учнем майбутньої професії обумовлюється особливостями структури мотивів такого вибору, які, у свою чергу, зазнають впливу з боку зовнішнього середовища. Результати опитування дозволяють прийти до висновку, що респонденти вважають педагогічний вплив на вибір майбутньої професії незначним. Власне педагогічні фактори мають 6, 7 та 9 рангові місця, при цьому серед них на першому місці знаходиться позакласна та позашкільна робота з учнями (гуртки, студії і таке інше). Незначний вплив школи на процес вибору учнями майбутньої професії зокрема обумовлений згортанням роботи з професійної орієнтації у школі. У процесі становлення та розвитку національної системи загальної середньої освіти від системи профорієнтаційної роботи, оптимізованої для потреб планової економіки відмовилися,

але нової, адекватної особистісно орієнтованій освітній парадигмі та ринкової економіки, не створили. У нормативних документах щодо шкільної освіти як такої відмови від професійної орієнтації нема, але практичні кроки органів управління освітою свідчать про протилежне. Вивчення впливу джерел інформації на вибір учнями професії свідчить про те, що вплив школи на формування упорядкованих знань профінформаційного характеру не можна вважати результативним.

Значною мірою такий стан речей обумовило виключення зі змісту трудового навчання у 8-9 класах профорієнтаційного курсу «Основи вибору професії». Значно скоротилася кількість годин, відведених навчальними планами шкіл на трудове навчання, яке має значний профорієнтаційний потенціал. Практично втрачено такий напрямок профінформаційної роботи як ознайомлення школярів з групами певних професій у процесі вивчення відповідного шкільного курсу. Як наслідок, школярі отримують інформацію щодо світу професій у несистематизованому вигляді.

Результати опитування свідчать про те, що проблема професійного майбутнього є не лише актуальною для учнів старших класів основної школи, але й в багатьох з них склався певний його образ власного професійного майбутнього. При цьому слід зазначити, що переважна більшість опитаних школярів для оволодіння майбутньою професією планує продовжити навчання у професійному навчальному закладі.

На систему трудових ціннісних орієнтацій школярів, які, в свою чергу, взаємопов'язані з мотивами вибору професії, значною мірою вплинули соціально-економічні трансформації, які відбулися в Україні впродовж останніх двох десятиріч. Якщо можливість самовдосконалення та самоствердження в праці й корисність професії для суспільства раніше очолювали ієрархію ціннісних уявлень про майбутню професію, то зараз провідні місця належать таким цінностям як забезпечене майбутнє та матеріальна винагорода за працю. Соціоекономічні особливості ринкової економіки часто обумовлюють вибір школярами майбутньої професії не за ознакою їх особистісної та соціальної значущості або привабливості, а з суто меркантильної точки зору. Оскільки доступних (з точки зору можливості отримати відповідну освіту, працевлаштуватися і таке інше) професій, які здатні забезпечити до-

статньо високий рівень життя не так вже і багато, то школярам, що обирають майбутню професію виходячи з суто економічних міркувань, досить важко зробити такий вибір. Як наслідок, впродовж останніх років помітно збільшилась частка учнів дев'ятих класів, які на момент набуття неповної середньої освіти ще не визначилися щодо власного професійного майбутнього. Так, якщо результати досліджень особливостей здійснення випускниками основної школи вибору професії, яке проводилися у 80-х рр., свідчать про те, що близько 3% учнів 8-х класів (відповідно до структури середньої освіти на той період 8-й клас відповідає 9-му класу за сучасною структурою середньої освіти) взагалі не замислювалися над вибором професії, а 11% її ще не обрали, то отримані нами в ході експерименту результати свідчать про те, що понад 15% випускників дев'ятих класів взагалі не замислювалися над вибором напрямку майбутньої трудової діяльності.

Однією з умов здійснення учнем обґрунтованого вибору майбутньої професії є наявність у нього певної упорядкованої релевантної інформації. Слід зазначити, що сьогодні, в першу чергу завдяки інформаційним технологіям, ступень доступності професіографічної інформації, у порівнянні з радянською школою, значно збільшився. Але оскільки інформацію професіографічного характеру про професії, у разі відсутності у школі систематизованої профорієнтаційної роботи, учень одержує неупорядкованою, неповною, а в ряді випадків і перекрученою, то вибір майбутньої професії часто здійснюється лише за її зовнішніми ознаками. Про неналежний рівень профінформаційної роботи у сучасній школі свідчать описи обраних професій, що дали учні, задіяні у констатувальному експерименті. Їм було запропоновано за певною схемою описати професію, яку вони обрали або, в разі відсутності такого вибору, яка їм подобається. Одержані дані засвідчили, що рівень інформованості учнів 8-9 класів щодо майбутньої професії є недостатнім, а серед уявлень про майбутню професію переважають її зовнішні ознаки, в першу чергу – умови праці. Слід зазначити, що знання про шляхи набуття майбутньої професії, які, разом з інформованістю про професію, є одним з показників готовності учня до її вибору, є більш широкими та упорядкованими. Більшість учнів (понад 70%) змогла правильно визначити шляхи набуття обраної професії. При цьому слід зазначити, що учні 8-9

класів не дуже впевнено орієнтуються у сучасній структурі вищої освіти в Україні і часто вважають, що технікуми, педагогічні училища тощо не надають своїм випускникам вищої освіти.

Вивчення стану проблеми формування готовності учнів 8-9 класів до вибору майбутньої професії типу «людина – художній образ» у практиці роботи середніх загальноосвітніх шкіл свідчить про те, що існуючі зміст, форми та методи навчально-виховної роботи не сприяють успішному її вирішенню.

Особливо актуальною є потреба в активізації процесу підготовки до вибору майбутньої професії, під якою ми розуміємо цілеспрямований педагогічний вплив на особистість учня, який актуалізує перед ним проблему вибору майбутньої професії і пов'язану з ним діяльність, в тому числі – самостійну, спрямовану на самопізнання та ознайомлення із світом професій, зіставлення власних якостей особистості та вимог, які ставить професія до людини. Один із можливих напрямів розв'язання актуальної педагогічної проблеми ми вбачаємо у здійсненні підготовки школярів до вибору професій типу «людина – художній образ» у взаємодії з установами професійної освіти.

Аналіз стану проблеми у практиці роботи середніх загальноосвітніх навчальних закладів дозволив виявити низку чинників, які негативно впливають на процес підготовки учнів 8-9 класів до вибору майбутньої професії. Одним з них є фактичне припинення систематичної роботи з професійної орієнтації учнів середніх загальноосвітніх шкіл. Як наслідок, сьогодні для учнів 8-9 класів притаманною є непоінформованість щодо професій типу «людина – художній образ», зокрема відсутність систематизованих знань щодо їх змісту, вимог, які вони ставлять до особистості фахівця тощо. Інформація професіографічного характеру поступає до школярів переважно з неформальних джерел, вплив педагогів на вибір майбутньої професії вони оцінюють як недостатній.

Професійні ціннісні орієнтації та мотиви вибору професії учнями старших класів сьогодні у порівнянні з 70-80-ми рр. минулого сторіччя мають чітко виражену егоцентричну спрямованість. Сучасним школярам притаманною є гіперорієнтація на набуття вищої освіти. Переважна більшість респондентів (понад 70%) планує по закінченню 9-го класу продовжити навчання в школі та по її закінченню вступати до ВНЗ або вступати до ВНЗ I-II рівнів акреди-

тації по закінченню 9-го класу. Майже для 20% учнів 8-9 класів проблема професійного майбутнього та вибору професійно орієнтованої навчальної траєкторії не є актуальною.

Вивчення професійних намірів учнів 8-9 класів свідчить про те, що досить значна їх частка (12-14% опитаних) орієнтується на надбання професій типу «людина – художній образ», але такий професійний вибір є нестабільним і орієнтованим переважно на зовнішні ознаки професії.

***PROBLEMS OF PRACTICAL ACTIVITY OF SECONDARY SCHOOL
IN CONNECTION WITH COLLEGE OF ARTS
IN THE CONTEXT OF TRAINING THE 8th-9th FORMS PUPILS FOR THE CHOICE
OF PROFESSIONS OF THE TYPE «MAN – IMAGE»***

Yuriy IVANYO,

*Ph. D. (pedagogics), instructor of Transcarpathian Art Institute,
Uzhgorod, Ukraine*

Annotation. *The article is an attempt to analyse the problems of practical activity of secondary schools in connection with College of arts in the context of training the 8th and 9th forms pupils for the choice of professions of the type «man – image».*

Key words: *choice, profession, secondary school, college, image.*